

Relatiedag LBI, 20 februari 2025

Presentatie Nick van Eekeren

Productief kruidenrijk grasland *Balanceren tussen biodiversiteit en productie*

Nick van Eekeren

Farming Systems Ecology Group

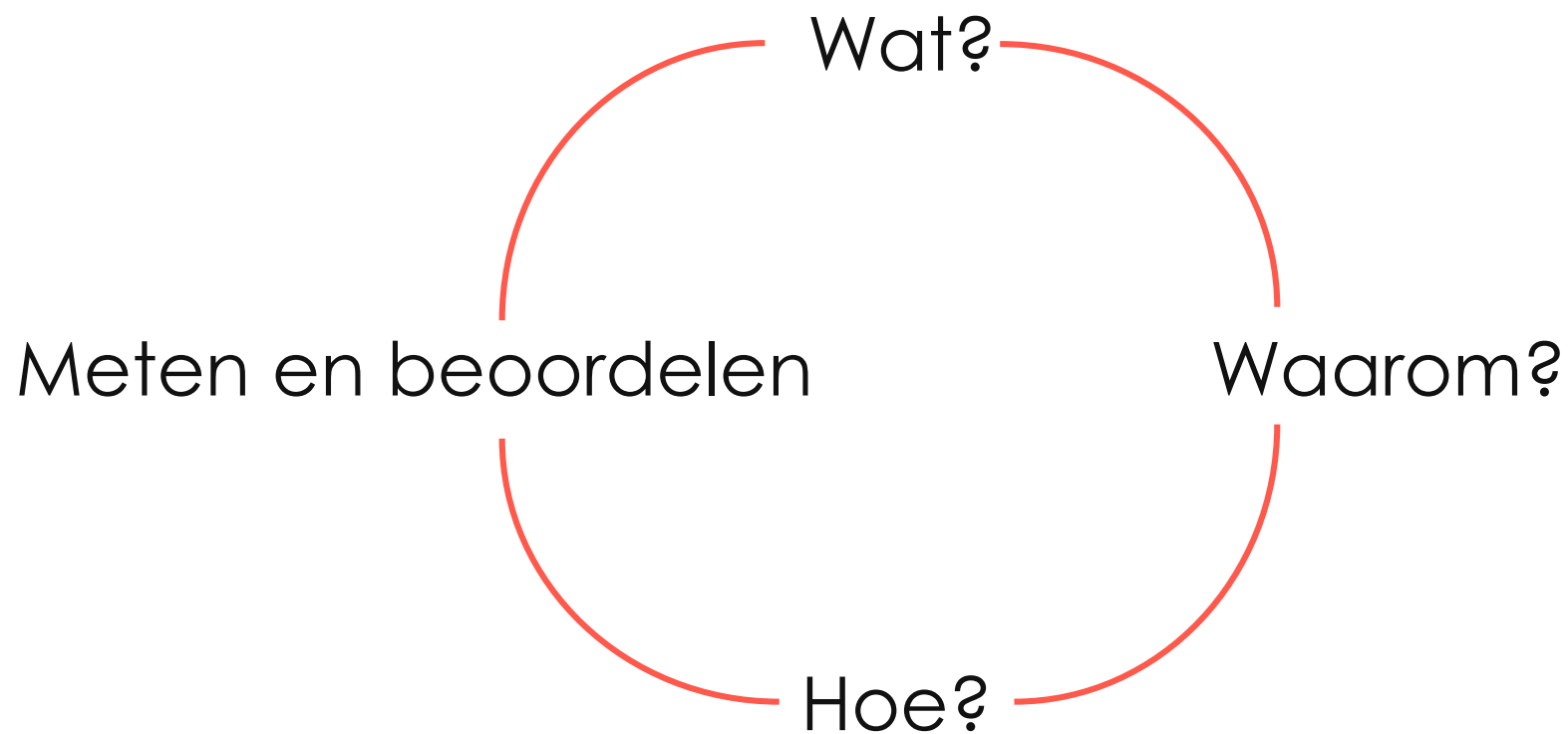

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

“Systems that work”

Onderzoeken en ontwikkelen van maatregelen
die in de praktijk kunnen werken

“Systems that work”

Opbouw in projecten en brochures

BODEM

Bodemsignalen grasland Praktijk-gids voor optimaal bodemmanagement op melkveebedrijven
ISBN 9789087402433

Carbon Valley Organische stofmanagement op melkveebedrijven: Ruwvoerproductie, waterregulatie, klimaat en biodiversiteit
2018-002 LbD

Bodemkwaliteit op veengrond Effecten van drie maatregelen op een rij
2016-013 LbD

Goud van Oud Grasland Bodemkwaliteit onder jong en oud grasland op klei
2016-011 LbD

Bufferboeren Productieve maatregelen voor meer droogtetolerantie: Duurzame klimaatoplossingen voor landbouw & water
2015-028 LbD

Regenwormen op het melkveebedrijf Handreiking voor herkennen, benutten en managen
2014-004 LbD

GRASLAND

Terug naar de graswortel Een betere nutriëntenbenutting door een intensievere en diepere beworteling
2011-023 LbD

Van schraal naar rijk zand Beoordeling van en maatregelen voor verbetering van zandgrond op melkveebedrijven
LV69

Leven onder de graszode Discussiestuk over het beoordelen en beïnvloeden van bodemleven in de biologische melkveehouderij
LV52

Biologie & beheersing van Jacobskruid
2013-004 LbD

Graslandsignalen Praktijk-gids voor optimaal graslandmanagement
ISBN 9789087400071

Ridderzuring beheersen Stand van zaken in onderzoek en praktijk
LV56

AGROFORESTRY EN NATTE TEELTEN

De kracht van klaver Handleiding voor de teelt en voeding van grasklaver
LV59

Handboek Grasklaver
LV54

Witte klaver doorzaaien in bestaand grasland Een handleiding voor de praktijk
LV36

Agroforestry op het landbouwbedrijf Bomen en struiken inpassen. Hoe pak je dat aan in Noord-Holland?
2020-033 LbP

Voederbomen in de landbouw Meer waarde per hectare door multifunctioneel landgebruik
2014-029 LbD

Natte teelten voor het veenweidegebied Verkenning van de mogelijkheden van lisdodde, riet, miscanthus en wilg
2019-014 LbD

BOUWLAND

Direct zaaien van snijmaïs Een alternatief voor ploegen met behoud van een vruchtbare en productieve bodem
LV70

Direct zaaien van maïs in een partnergewas Zoektocht naar een duurzame teelt
LV65

Peulvruchten voor krachtvoer Krachtvoereiwit voor melkkoelen, melkgeiten, kippen en varkens
LV66

Gehele Plant Silage (GPS) Ervaren uit de praktijk
LV51

DIER

Kalveren bij de koe De natuur werkt!
LV60

Melkkoeien 100% biologisch voeren Voer voor discussie
LV63

BIODIVERSITEIT OP HET BEDRIJF

Graan voeren De mogelijkheden op een rij
LV42

Het rantsoen sturen met het **Ureumgehalte in tankmelk** als maatstaf
LV39

Winst & Weidevogels Weide-maatregelen voor functionele agro-biodiversiteit

Biodiversiteit als basis voor het agrarische bedrijf
2016-001 LbD

Bijen op het landbouwbedrijf Werken aan een bijvriendelijker platteland
2015-025 LbD

Eén plus één is drie Biodiversiteitsmaatregelen voor een rendabele melkveehouderij
LV71

SAMENWERKEN MET NATUUR

Natuurlijk Boeren Best practices op Brabantse natuurgronden
2011-031 LbD

Fosfaat uitmijnen op natuurpercelen met gras/klaver en kalibemesting Handreiking voor de praktijk
2010-014 LbP

Meer dan beheer Melken van beheersgras
LV62

Riet voor Stro Natuurstrooisel in de potstal
LV61

SAMENWERKEN MET AKKERBOUW

Gezonde grondruil tussen melkveehouders en bollentelers
2013-014 LbD

Handboek Koppelbedrijven Samen werken aan een zelfstandige, regionale, biologische landbouw
LV53

1. Achtergrond onderzoek kruidenrijk grasland Louis Bolk Instituut
2. **Wat** is kruidenrijk grasland?
3. **Waarom** kruidenrijk grasland?
4. **Hoe** kruidenrijk grasland?
  - Belangrijkste belemmering voor succes

1999 eerste onderzoeksvoorstel

2017 eerste serieuze voorstel gehonoreerd

Projectvoorstel

Rijke weiden in Utrecht

Functionele diversiteit in biologisch grasland

Inleiding

Meer dan een miljoen hectare, eenderde van het landelijk gebied in Nederland, bestaat slechts uit Engels raaigras bestemd voor koeien¹. Voor de biologische landbouw is een monocultuur in de weidebouw ongewenst vanwege:

- De gezondheid van het vee. Bijvoorbeeld bij de veel voorkomende rundveeziekte uierontsteking (mastitis), blijkt een mineralen- en sporenelementenfactor² een rol te spelen. Van een rijkere graslandsamenstelling kan een preventieve werking uitgaan door een evenwichtiger aanbod van sporenelementen. Bijvoorbeeld taraxacum off. (paardbloem) heeft een werking op leverfunctie en plantago minor (smallbladige weegbree) kent een antibiotische factor.
- De ecologische stabiliteit; soortenrijkdom kan stabiliserend werken op de ziektedruk van de vegetatie. Ook kent een heterogenere vegetatie een beter benutting van mineralen en water, door onder meer een verschil in diepte van beworteling.
- De ecologische diversiteit; de biologische landbouw wil graag bijdragen aan een aantrekkelijker landschap.

In de biologische landbouw wordt bij herinzaai naast Engels raaigras en timothee wel reeds gebruik gemaakt van witte en rode klaver. In het buitenland zijn echter mengsels bekend waaraan andere grassoorten zijn toegevoegd in combinatie met verschillende kruidensoorten.

Doel van het project

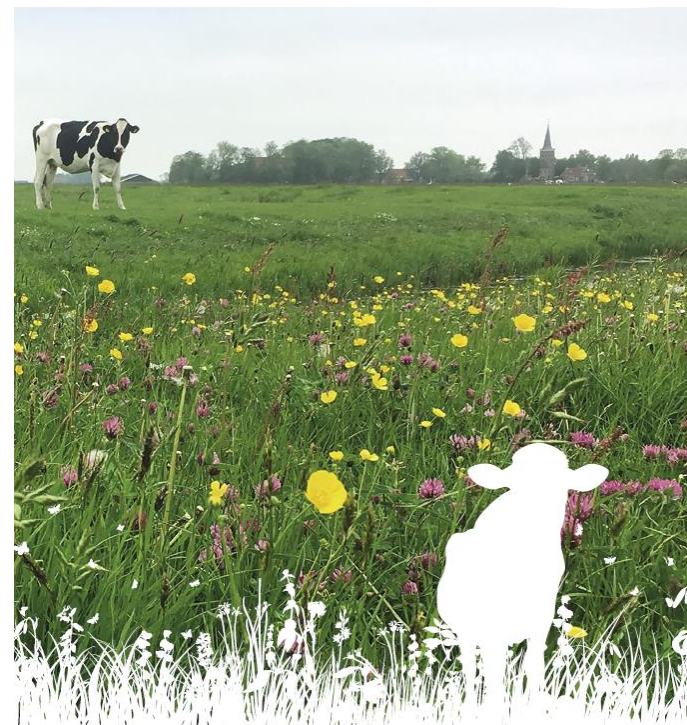
Op drie biologische veehouderijbedrijven in de provincie Utrecht wordt een rijkere graslandsamenstelling uitgetest en gedemonstreerd.

Opzet

- Inventariseren van de bestaande vegetatie op de deelnemende bedrijven inclusief grondsoort en type grasland (jong-oud).
- Samenstelling vergelijken met de samenstelling van bermhooi, loofhooi en natuurgraslanden uit de regio.
- Bepalen van het aandeel mineralen en sporenelementen in het gewas.
- Ontbrekende én gewenste kruiden toevoegen aan het systeem door herinzaai (nieuw grasland) en doorzaai (bestaand grasland). Voor dit laatste zal de zogeheten 'Pedestrian stripseedder' worden gebruikt (eigendom Louis Bolk Instituut). Per deelnemend bedrijf 3 ha.

¹ J. Verbeek, RBC, Handelsblad, 1-10-99

² P. van Weeren, *Impact van kruiden in grasland*, in *Zo-Aanket*, 1998 en L. Baars and A. Opdam, *Some elements and secondary soil conditions in heifers*, in Wensing *et al.*, 1998. *Proceedings of the 10th International Conference*, 24-28 August 1998, Utrecht (NL), Wageningen Press, Wageningen, NL, p. 267

Koeien en Kruiden

De meerwaarde van kruidenrijk grasland voor weidevogel, koe en beer

Van 2002 tot en met 2017 in andere projecten onderzoek aan kruiden kunnen doen

VEEHOUDERIJ
Nick van Eekeren, Gualtiero Agnelli en Marco van Lier, Louis Bolk Instituut

Zoektocht naar mengteelt van grasklaver en kruiden

Mogelijkheden van inzaai van kruiden voor mineralievoorziening

In 1996 mengden veehouders Dirk en Marco van Lier al eens kruiden door het grasklaverzaad. De motieven voor de inzaai van klaver waren destijds divers. De betere mineralievoorziening in het rantsoen van het vee was de belangrijkste. Op dit moment onderzoekt de maatschap in samenwerking met de initiatiefgroep ZLTO De Hóber en het Louis Bolk Instituut de mineralievoorziening uit grasklaver met kruiden en de teelttechnische implicaties.

Mn van Lier, melk, een melkvee van Tilburg, 68 melkvee (MVE) koeien. De inzaai van het bedrijf is 12.000 kg melkvee. Een degelijke intensiteit per hectare vraagt op deze landgrond een intensieve grasklaverzaai en vruchtwisseling met veldgewassen als snijmaai, GPS en een klein aantal veldherbieten. De maatschap streeft er naar het vee zoveel mogelijk van het eigen bedrijf te halen. De mineralievoorziening vraagt in principe na sporenelementen. Bijvoorbeeld bij 10 melkvee op het bedrijf gaf een tekort aan vitamine B12 aan. Dit is een aanwijzing voor een tekort aan kobalt (Co). Ook de koelbaarheid van de koeien duidde op een tekort aan kobalt. Op het moment wordt een kobaltvoet bijgewerkt.

Eerstenaam kan in de toekomst kobalt worden bijgesteld naar de maatschap in samenwerking met de maatschap van kruiden ook kunnen bijdragen aan de kobaltvoorziening.

Mineralen uit kruiden
Op een perceel van de maatschap zijn na de oogst van tussendeelen, 3 verschillende kruiden (cichori, smalle woudfloer

en diensdille) in mengteelt met grasklaver en als monokultuur ingezaaid. De monokultuur is echter minder omdat de kruiden niet worden gebruikt. De biomassa van diensdille was beperkt. Cichori en smalle woudfloer kruiden in mengteelt goed op en leidden een substantiële bijdrage aan de productie. Van deze twee kruiden, het gras en de klaver in mengteelt zijn vegetatieparameters gemeten voor mineralisatie (zie tabel 1). Het kobaltgehalte in gras en witte klaver zijn laag ondanks de goede kobaltvoorziening in de grond. Het kobaltgehalte van zowel cichori als smalle woudfloer zijn duidelijk hoger. De twee kruiden scoren ook goed voor de andere elementen zoals fosfor, sink, koper en zink.

Productie
Op het bedrijf van Mn van Lier zijn in 2005 de opbrengsten gemeten van de grasklavermengteelt met kruiden (zie figuur 1). In het algemeen valt op dat in het eerste jaar na herinzaai de witte klaver zich slecht heeft ontwikkeld, mogelijk door een te matige stoppel. Wat betreft de kruiden valt het hoge aanbod smalle woudfloer op in het

Smalle woudfloer in mengteelt met gras en witte klaver

Artensoorten van 50-70% smalle woudfloer zijn meer te zien van het gras

Gehalte	Stroef	Witte Klaver	Gras	Smalle woudfloer	Cichori
Namen(g)	3,0-3,0	3,0	0,7	0,8	3,8
Magnesium(g)	10,0	3,0	2,0	3,0	3,0
Calcium(g)	4,0-4,0	10,0	0,9	10,0	10,0
Fosfor(g)	3,0-4,0	0,7	0,8	0,8	0,8
Zink(mg)	40-50	40,0	10,0	10,0	10,0
Koper(mg)	0,0-1,0	2,0	2,0	0,8	2,0
Kobalt(g)	100	40,0	0,0	10,0	10,0
Sink(g)	100	20,0	0,0	0,0	20,0
Zwavel(g)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

ENGLAND 4 2004

de natuurlijke kennisbron

LOUIS BOLK
I N S T I T U U T

Van gepeperd naar gekruid grasland

Functionaliteit van kruiden in grasland

Jan-Paul Wagenaar
Jan de Wit
Monique Hospers-Brands
Willemijn Cuijpers
Nick van Eekeren

2. **Wat** kruidenrijk grasland? Twee soorten:

Productief kruidenrijk grasland

Extensief kruidenrijk grasland

Definitie van productief en extensief kruidenrijk grasland in een notendop

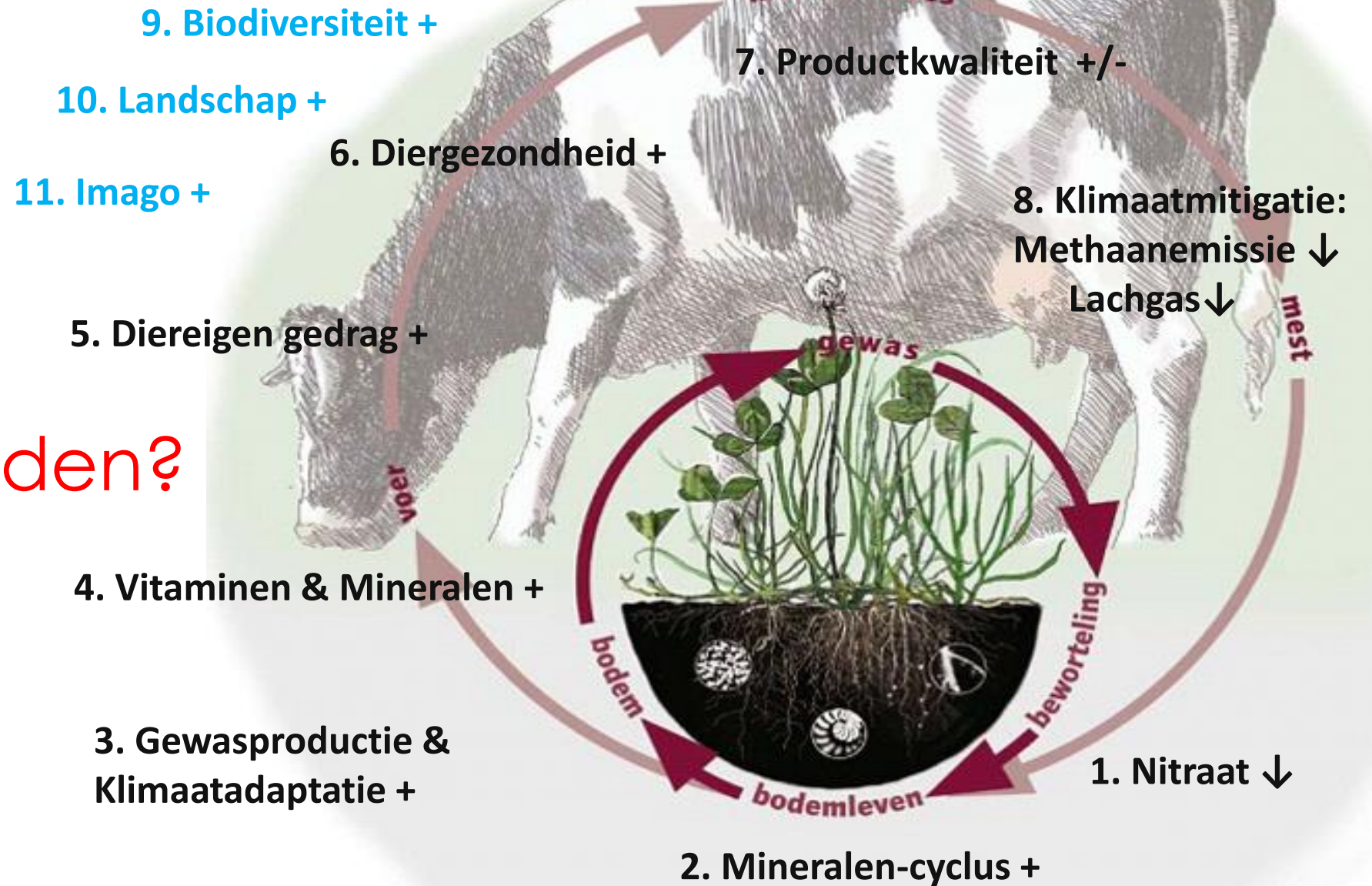
	Productief	Extensief
Basis	Gezaaid	Natuurlijk
Soorten	>8 soorten van vlinderbloemigen en kruiden -Rode klaver -Witte klaver -Smalle weegbree -Cichorei -.....	>15 soorten
Bemesting	Volgens advies grasklaver	10 ton vaste mest/ha

Basis van productief kruidenrijk grasland

- Rode klaver
- Witte klaver
- Smalle weegbree
- Cichorei

3. Waarom kruiden?

3. **Waarom** productief kruidenrijk grasland?

Onderzoek Achterhoek 2020-2023

Doel: Meten van de (meer)waarde van twee typen kruidenrijk grasland voor

1. **Biodiversiteit** (op het perceel en omgeving)
2. **Functionaliteit in productie** (opbrengst, voederwaarde en droogte tolerantie)

Productief kruidenrijk grasland

Extensief kruidenrijk grasland

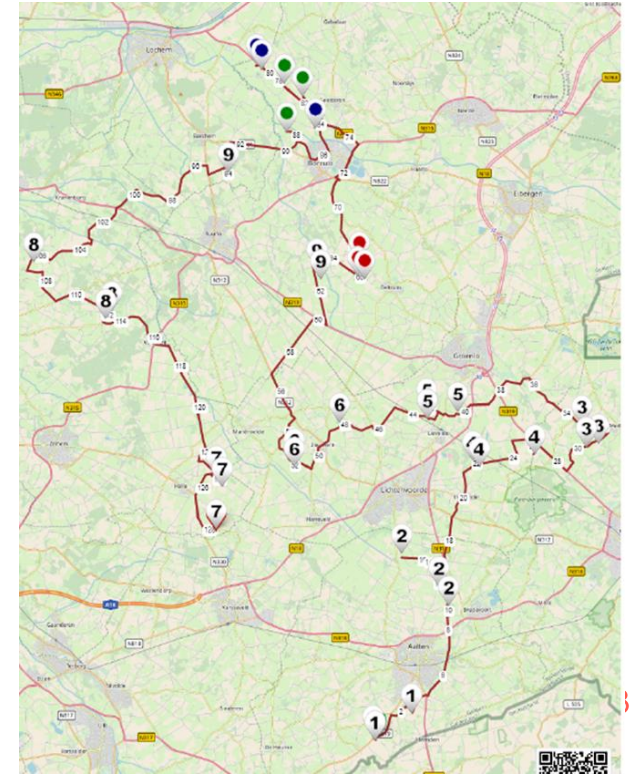

12 locaties in Achterhoek

Op elke locatie een paartje van:

- Blijvend grasland
- Productief kruidenrijk grasland (Pure graze, DSV Multilife, Nutriherb)
- Extensief kruidenrijk grasland (ANLb grasland via Collectief)

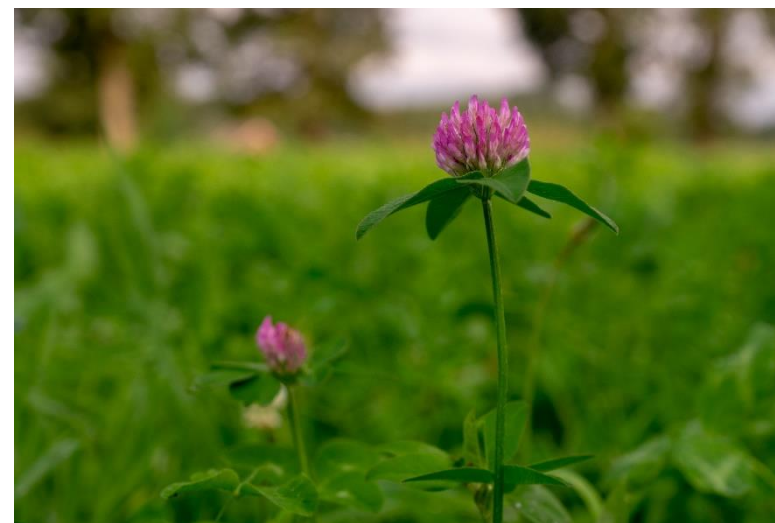
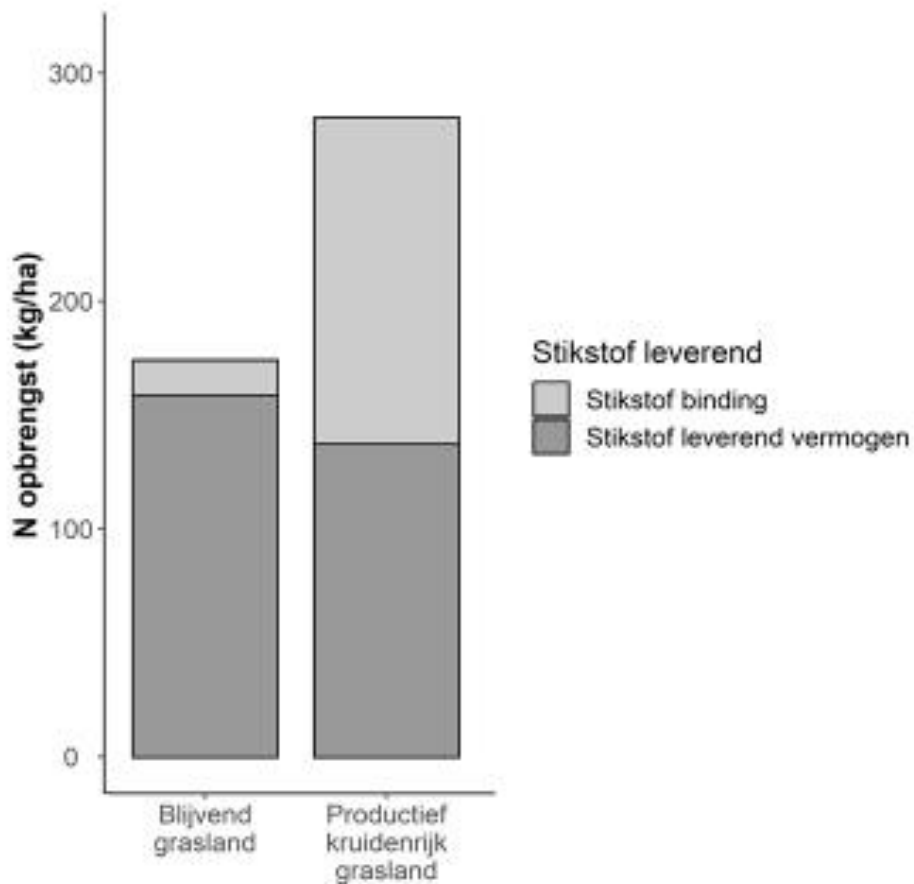
Totaal 36 percelen

- Bodemkwaliteit
- Botanische samenstelling
- **Gewasopbrengst** en voederwaarde
- Kruipende insecten
- **Bloembezoekende insecten**
- **Fouragerende vogels**

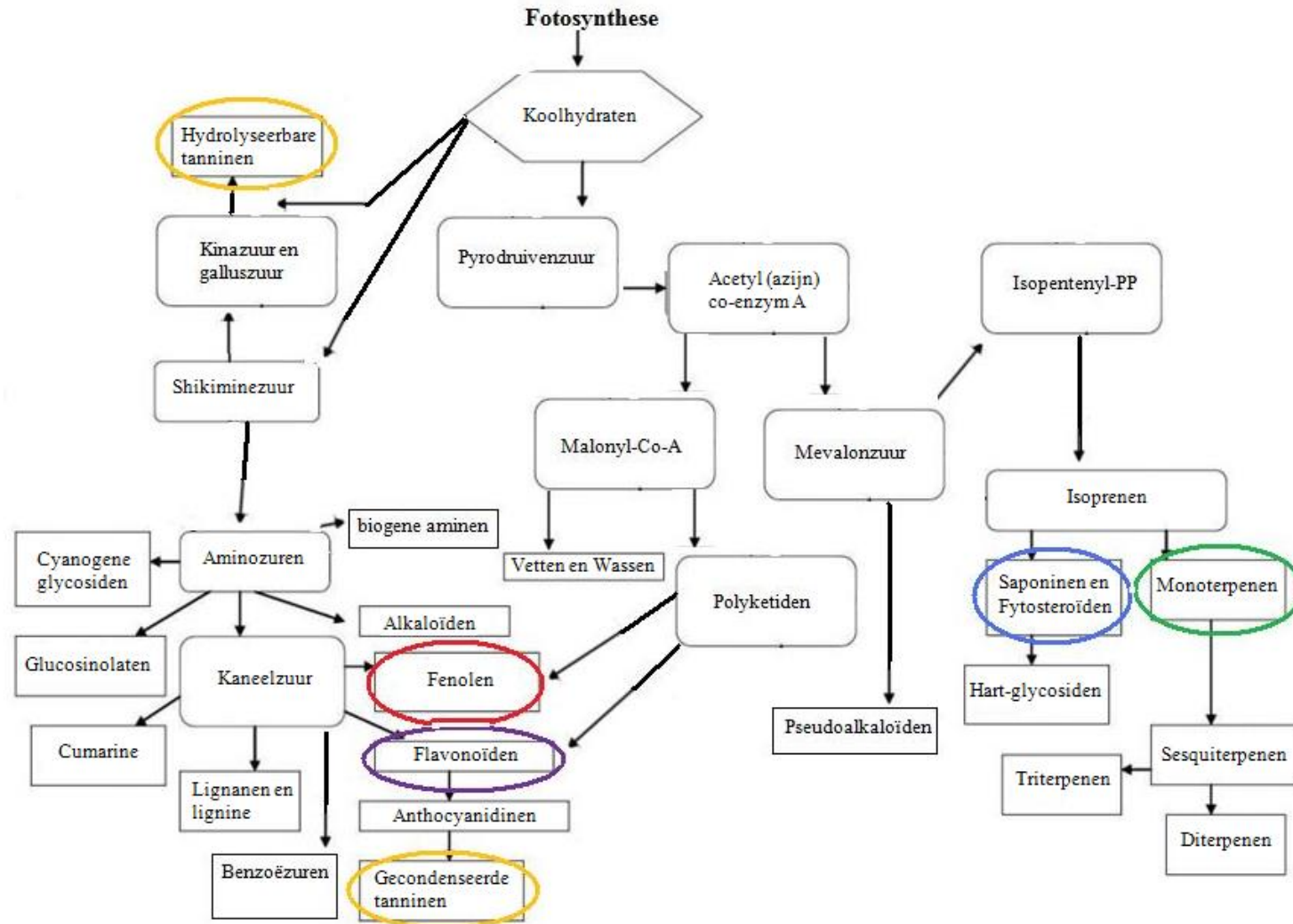

Besparing kunstmest door natuurlijke N-binding van vlinderbloemigen

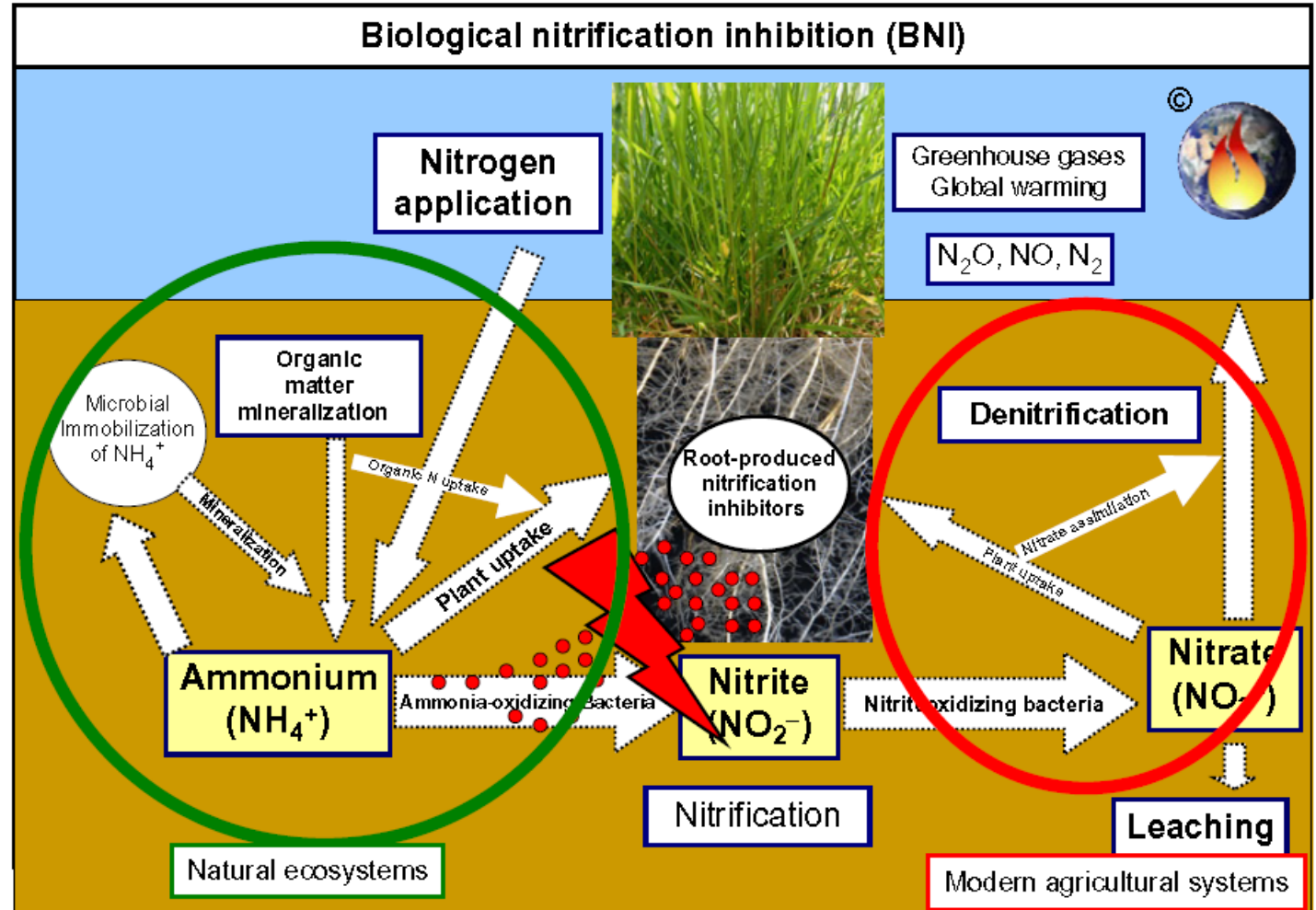

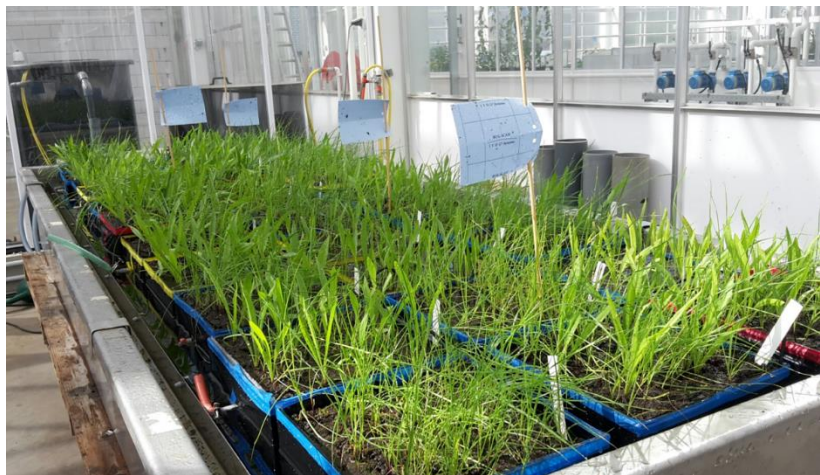
Planten (klavers en kruiden) bevatten secundaire metabolieten

Smalle weegbree remt omzetting in de bodem van ammonium naar nitraat

© Source: Global Warming Art

Relatieve emissie ten opzichte van 100% Engels raaigras

Engels raaigras	0%	33%	66%	100%
Smalle weegbree	100%	66%	33%	0%
N ₂ O cumulatief (%)	57	64	61	100

Smalle weegbree reduceert NO₃⁻ emissie

In Nieuw Zeeland is smalle weegbree gepatenteerd in Ecotain

How it works

Ecotain combines four modes of action that work together to significantly reduce N leaching from the urine patch.

Dilute: **Ecotain** environmental plantain increases the volume of urine animals produce, which means the N being excreted is in a more dilute form, resulting in a reduced N load in the urine patch.

Reduce: **Ecotain** reduces the amount of dietary N which is excreted in urine, compared with ryegrass. This reduces the amount of N released into the soil via the urine patch.

Delay: In urine patches from animals grazing **Ecotain**, the conversion from ammonium to nitrate is delayed. Slower conversion allows plants a greater opportunity to uptake N, significantly reducing the potential for leaching.

Restrict: The presence of **Ecotain** plants in the soil reduces nitrification, likely through the effect of a biological nitrification inhibitor.

In urine:

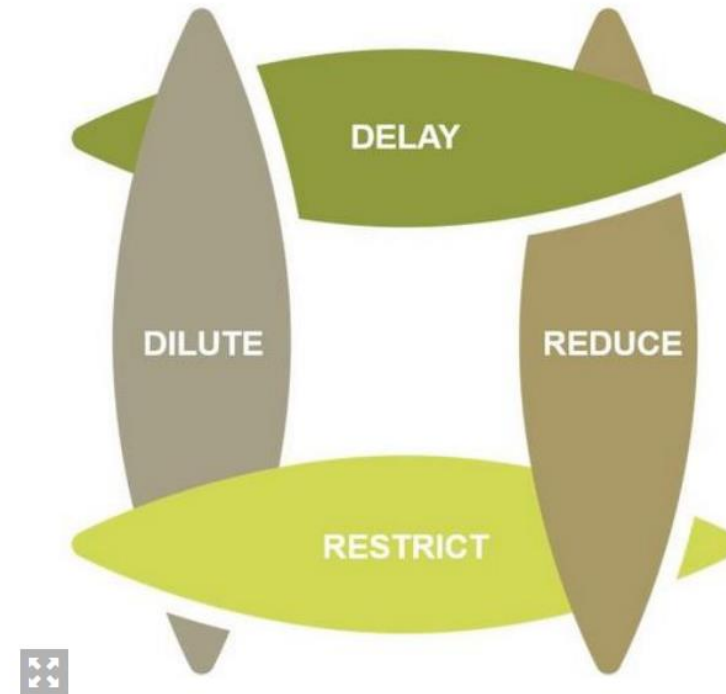
- Verdunnen

- Verminderen

In bodem:

- Vertragen

- Verminderen

Cichorei 30% reductie van CH₄ emissie

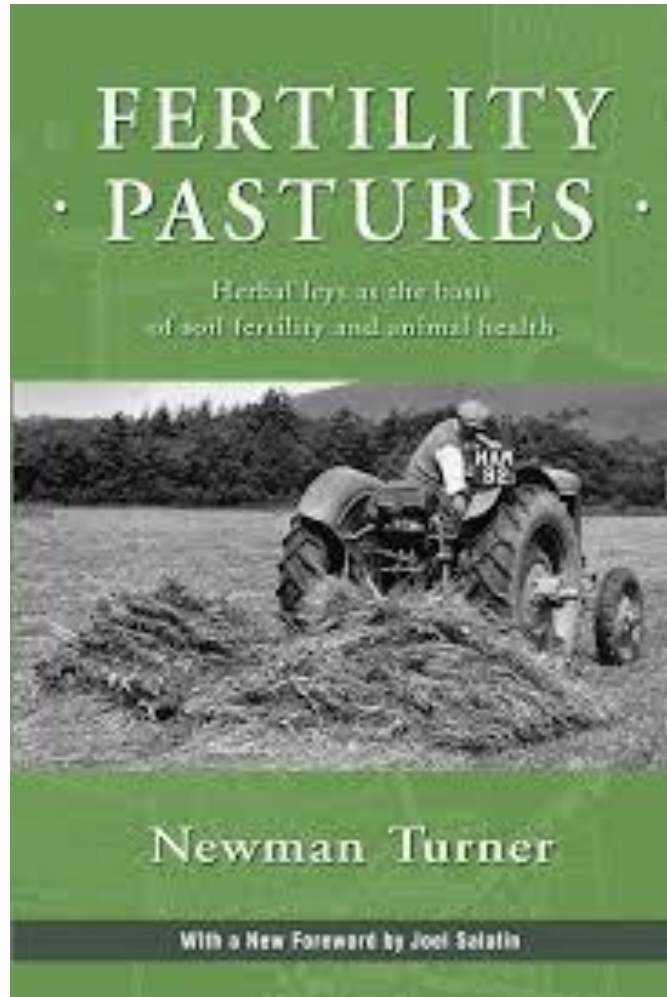

	% reductie CH4 tov rantsoen gras	
	Smalle weegbree	Cichorei
Methaan (g/d)	7	32
Methaanopbrengst (g/kg DSO)	12	29
Methaanintensiteit (g/kg FPCM)	6	31

3. **Hoe** kruidenrijk grasland?

Engeland: Newman Turner 1951

- Productief kruidenrijk grasland heeft het ontstaan in “herbal leys” (=kunstweiden met kruiden)
- Bedoeld voor max 4-5 jaar in rotatie met akkerbouwgewassen
- In Publiek Private Samenwerking (PPS) Melkwegen (2025-2028) gefinancierd door Triodos Foundation en ZuivelNI onderzoek naar persistentie van productief kruidenrijk grasland (inclusief PhD-traject)

Productief kruidenrijk grasland een belangrijke ecologisch innovatie

1. Biodiversiteit

2. Reductie emissies:

- Klimaatmitigatie – reductie emissies CO₂, N₂O en CH₄
- Waterkwaliteit – reductie emissie NO₃-

3. Verdienmodel:

- Productie en voederwaarde
- Klimaatadaptatie (droogte en hitte)
- Diergezondheid

Dank voor uw aandacht

n.vaneekeeren@louisbolk.nl